

Louis Lehmann

portret van een homo universalis

Interviews

interview door Arjan Peters voor de Volkskrant

'Alles wat weerbaar is, is waardeloos'

interview in de Nieuwsbrief Academia de Tango - 2002

Senior in de tango

interview door Ron Rijnhard voor NRC Handelsblad

'Heb ik dat geschreven?'

Interview door Anton de Goede voor de VPRO gids

Zelfs de mariachi gaan ervan huilen

zelfportret door Ad Fransen voor HP|DE TIJD

'Niet liegen'

'Alles wat weerbaar is, is waardeloos'

In 1966 publiceerde Louis Lehmann dit gesprek tussen twee muizen:

'Piep./Piep./Piep?/Piep./ Piep./Piep, piep!/. . . Piep?/Piep./Piep, piep, piep./ Lievier tierks dien pieps!/ Jiep./Piep, piep, piep?/Piep...'

En geen criticus zag welke spreuk hierin was vermuïsd, kan de dichter nog altijd tevreden uitroepen. Nu zijn Gedichten 1939-1998 verschijnen (De Bezige Bij, fl. 99,50), krijgt iedereen een herkansing, Lehmanns spitsvondigheden en lenige regels alsnog op waarde te schatten.

Een herlezer van eigen werk is Louis Th. Lehmann (1920) niet. Op de vraag of hij zijn gedichten vergeet zodra ze op papier staan, antwoordt hij bevestigend. De consequentie vereist, dat hij op de volgende vraag - 'Dus het vergaat u zoals beschreven in uw gedicht 'Small talk' uit de bundel Luxe?' - slechts kan repliceren dat hij het betreffende vers dan eerst onder ogen moet zien. Even bladeren in de drukproef van de bijna 700 pagina's dikke verzamelbundel Gedichten 1939 - 1998 die voor ons op tafel ligt:

*Als verzen nog geen verzen zijn
maar woorden in mijn hoofd
dan lijken ze heel even fijn,
net iets dat wat belooft.*

*Ik word, als soms met een roman,
nieuwsgierig, en haast blij.
Maar als ze op papier staan, dan
is dat gevoel voorbij.*

*En dus vergeet ik ze ook gauw,
kijk ik er nog eens naar,
dan denk ik: Hé, schreef ik dat nou?
Wat handig, en wat raar.*

Lehmann: 'Mijn eigen werk lezend ga ik deels door de grond van gêne, en voor een ander deel denk ik soms: wat knap. Voor deze verzamelbundel heb ik alles wat van mijn hand aan poëzie is gepubliceerd in bundels en tijdschriften laten rangschikken door Tom van Deel. Hij liever dan ik. Zelf heb ik weinig hoeven doen, hooguit enkele gedichten aandragen die ik in de jaren veertig als rechtenstudent bijdroeg aan het Leidse Corpsblad 'Virtus concordia fides.'

Literair geïnteresseerden die jong waren in de jaren veertig en vijftig, zullen zich Louis Lehmann herinneren. In het voorjaar van 1940 verschenen twee dichtbundels van zijn hand: Subjectieve reportage en Dag- en nachtlawaai. Een wonderkind, noemde Vestdijk hem. 'Lehmann is op twintigjarige leeftijd met een astrale volmaaktheid als een meteor onze literatuur binnen komen vallen', jubelde Menno ter Braak. Tussen 1939 en 1966 verschenen er met tussenpozen nieuwe bundels (en twee romans, geschreven voor en genegeerd door het grote publiek), en veranderde de toon van nuchter-romantisch naar voornamelijk ironisch. Constanten echter in Lehmanns poëzie zijn het understatement, een ongewone voorkeur voor het gewone (de eerste regels uit zijn debuut luiden: 'Rijdt u maar aangenaam door mijn geschriften,/ mijn fiets is de getuige van mijn driften'), het taalplezier en de surrealistische spelletjes die hij bijvoorbeeld kon uitleven in het tijdschrift 'De schone zakdoek', dat in de oorlogsjaren 1941 - 1944 in één exemplaar verscheen.

In 1964 kreeg Lehmann de Campert-prijs voor zijn bundel Who's Who in Whatland. Op dit heuglijke feit reageerde hij in zijn daaropvolgende bundel met twee hexameters: 'Nu ik voor 't eerst een litteraire prijs heb gekregen,/ koop ik misschien een nieuwe aluminium theepot.' Na 1966 publiceerde Lehmann dertig jaar lang geen dichtbundels meer. Zelfs leek hij er afstand van te nemen, door het uitvaardigen van zijn vermaarde elfde gebod: 'Gij zult niet bloemlezen.'

Lehmann: 'Bloemlezen, had ik indertijd het idee, was een manier om van dichters te profiteren zonder er veel voor te betalen, en in het geval van schoolbloemlezingen zelfs zonder er toestemming voor te vragen. Met mijn gebod hoopte ik een massa-beweging te ontketenen, maar ik had slechts één volgeling: Lucebert.'

Men zal zijn naam dus vergeefs zoeken in de driedelige bloemlezing uit de Nederlandse poëzie van Gerrit Komrij. Ten onrechte - zoals Komrij direct zal beamen. Maar ja, de dichter wilde niet. Niet gebloemleesd worden, en ook niet meer publiceren. Hij had er tabak van. Als jurist en archeoloog was hij nooit aan een baan gekomen, en Lehmann vermoedt dat dat iets te maken had met zijn naam als dichter: 'Dat heb ik echt een keer gehoord, toen ik een keer solliciteerde: "Maar meneer, u schrijft toch?" Alsof mijn bekendheid ook inhield dat ik welgesteld was. En dat in een tijd, dat ik van mijn uitgever jaarafrekeningen kreeg volgens welke evenveel centen werden uitgekeerd als er dagen in het jaar zijn.'

'Waar ik naar solliciteerde? Al snel niet meer naar een baan als jurist. Ik heb in 1953 drie maanden bij Unilever gewerkt. Zeer komisch. Het bedrijfsleven van dichtbij, dat is van een kinderachtigheid, je begrijpt niet hoe daar miljoenen verdiend kunnen worden.'

- *Wat moest u daar doen?*

'Niks! Teksten voor reclames schrijven. Ik heb in die drie maanden precies drie opdrachten gekregen. Zo saai en onnozel. En lachen geblazen: op een zeker moment vroegen ze of er iemand deuntjes kon componeren, die ze in supermarkets konden laten horen, met reclameteksten erin. Ik, zei ik. Toen heb ik wat eenvoudige melodietjes op papier gezet, waarvan één met een declamatorium in de vorm van een dialoog over een schuurmiddel. (schaterend:) Op een avond hebben we die dingen met een erbarmelijk bandje gerepeteerd. Daarna heb ik er nooit meer iets van vernomen.

'Al gauw ben ik toen in Amsterdam archeologie gaan studeren. Kijk, ik mijn leven is door de bezetting een rare breuk gekomen. De oorlog kwam op een moment dat ik als negentienjarige overal te jong voor werd gevonden, en toen die was afgelopen, leek het alsof ik overal te oud voor was.'

- *Voor de oorlog uitbrak bent u gedebuteerd.*

Lehmann: 'Daar heb ik wel eens spijt van gehad. Ik zat op school naast een jongen met een schrijfmachine. Zo kon ik eens zien, hoe mijn handgeschreven gedichten er in tikletters uit zagen. Die jongen liet ze lezen aan zijn neef, Adriaan van der Veen. Via hem kwamen ze in 1939 terecht in het tijdschrift Werk.'

'Ik kende geen enkele schrijver. Natuurlijk las ik ze wel: Slauerhoff, Marsman, Greshoff, Vestdijk. Maar in de middelbare schooljaren was het mijn ideaal om schilder te worden. Op mijn achttiende heb ik mijzelf toen gevraagd: "Maar wát wil je dan schilderen?" Geen antwoord. Toen heb ik die ambitie opgegeven.

'Dat er kritieken over mij werden geschreven, ervoer ik als een grote grap. Ter Braak heb ik twee keer oppervlakkig gezien, Vestdijk één keer en dat was geen succes. Het vooroorlogse literaire leven was verre van opwindend. Het bestond in hoofdzaak uit journalisten die dronken in een kroeg zaten.'

Zijn bundel Subjectieve reportage wordt voorafgegaan door twee motto's. Het eerste is van George Ferre: 'Il faut vivre la vie comme un coup de sifflet', en daaronder van W.H. Auden: 'For poetry makes nothing happen...'

- *Was die Ferre een jeugdheld van u?*

Een glunderende Lehmann: 'George Ferre bestaat niet! Ik dacht: ik maak een Franse quasi-energieke frase die modern klinkt maar niks betekent. Daar zet ik dan een onopvallende naam achter, om het authentiek te laten lijken. Het Auden-citaat komt, zoals u weet, uit diens gedicht 'In Memoriam William Butler Yeats'.

- *Die twee citaten vertolken een programma: het gaat erom het leven vrolijk tegemoet te treden, want van de poëzie komt de redding niet.*

Lehmann: 'Daar heb ik helemaal niet over nagedacht. Gut, het klinkt nog plausibel ook. Hoewel: die regel van Ferre is nonsens, maar wat Auden zegt is waar en dat geldt zelfs voor de hele literatuur.'

- *Is alles van waarde ook nutteloos? U schrijft: 'Poëzie is nutteloos / als narcissen en tulpen, / aan de bollen waarvan / keihard genoemde lieden / miljoenen verdienen.'*

Lehmann: 'Alles van waarde is weerloos, zei Lucebert. Ik zou zeggen: alles wat weerbaar is, is waardeloos.'

In zijn eerste bundels is Lehmann sterk beïnvloed door Slauerhoff. Te sterk, vindt hij nu.

- *Maar dit is toch een sterke van u, uit de bundel Schrijlings op de horizon (1941):*

*Er gaat een vloed tot aan de sterren,
mijn liefste, door de lentenacht,
en jij bent het alleen, de verre,
die ik verwacht.*

*Er gaat een zucht onder de aarde,
een rilling mijlenver komt vrij,
en jij behoort wel aan de aarde,
maar niet aan mij.*

*'k Was met een ander ook tevreden,
maar ik heb bij geen enk'le vrouw
aan mijn verlangen zo geleden
als eens bij jou.*

Lehmann: 'Hè get. Ik ben hier tegen! Te romantisch en grootsprakerig. Overdone. Hoorde bij die tijd.'

- *Maar ook mooi.*

Lehmann: 'Het klinkt goed, ja.'

- *Later bent u relativerender geworden.*

Lehmann: 'Gelukkig wel.'

Literair Nederland kan hem kennen als onvermoeibaar belangstellend toehoorder bij talrijke manifestaties, als rappend curiosum op de Nacht van de Poëzie in 1997, of als presentator van een wekelijkse muziekrubriek voor de VPRO-radio. Internationaal heeft Lehmann naam gemaakt als scheepsarcheoloog. In de dertig jaar dat hij geen dichtbundel uitbracht, publiceerde hij wel een studie over galeischepen, en vijf jaar geleden promoveerde hij op een studie over de zogeheten 'multiremen' (Griekse en Romeinse oorlogsschepen met meer rijen riemen boven elkaar) en de theorieën die daarover in later eeuwen zijn ontwikkeld.

Lehmann: 'De mooiste kritiek van mij leven heb ik gekregen over mijn dissertatie, van een professor in New York genaamd Lionel Casson. Maar dat gaat dan ook over mijn vakgebied. Als ik jonge dichters goede raad moest geven, dan was het deze: "Debuteer niet voordat je een goede baan hebt." "Ofschoon ik begrijp, dat veel jonge dichters tegenwoordig bedreven zijn in het geven van lezingen en dergelijke. Dat circuit bestond in mijn tijd nauwelijks.'

- *In het gedicht 'Enfance' schrijft u: 'Een kind te zijn is triest zijn en ontgoocheld./ Wanneer wij ons vervelen,/ zegt men dat wij moeten spelen/ en wij weten niet wat spelen is./ (...) /Maar wij zoeken muziek/ en blazen, hoewel het haast pijn doet./ Wij wachten tegen beter weten/ op een melodie, die komen moet,/ zo maar vanzelf/ licht en zwevend.'*

Lehmann: 'Mijn vader was koopvaardijkapitein. Ik ben door mijn moeder op een rare geïsoleerde manier opgevoed. In mijn jeugd dacht ik: volwassenen doen de dingen op een bepaalde manier, en ik ben geen volwassene. Het gekke is, op mijn tachtigste ben ik dat idee nog steeds niet helemaal kwijt. Heel vervreemdend. Andere mensen zijn volwassen en weten hoe het moet. Ik niet.'

- *Die houding maakt misschien ook de toon van uw werk zo bijzonder.*

Lehmann, schamperend: 'Ja, maar daar heeft alleen een ander wat aan. Volwassenen kennen trucjes, weten hoe ze carrière moeten maken. Een wereld vol raadselachtige bedrijvigheid. Ik kan jaloers op hen zijn.'

- *Maar zou u hen ook willen navolgen?*

Lehmann: 'Zeker niet in alle functies! Diplomaat, dacht ik vroeger. Toen ik er later meer over hoorde, was ik eigenlijk toch weer tevreden dat ik dat niet geworden ben. Weet u trouwens wat 'Matilda' betekent in het van Tom Waits bekende liedje 'Waltzing Matilda'? Een studievriend van mij die diplomaat is geworden in Australië, heeft het me verteld. Matilda betekent een plunjezak, die hobbelt op je rug als je wandelt. Dat is het walsen dat Matilda doet. 'Maar om zoiets aardigs te horen, hoef ik zelf geen diplomaat te worden.'

Señor in de tango

Dat de argentijnse tango de laatste tijd tot de verbeelding spreekt dat weet iedereen, vooral na het koninklijk huwelijk van het vorig jaar. Maar de tango is ouder dan 02-02-02 en kent een lange geschiedenis van groei en ontwikkeling. De oudste leerling van de Academia, de stadsdichter Louis Lehmann (82 jaar), kan daarover vertellen. "Toen ik in '86 in Buenos Aires was heb ik tango gezien noch gehoord".

'Esta noche me emboracho', zingt Louis in de keuken alsof de tangotaal hem eigen is. 'Deze nacht zal ik mij bedrinken'. Zijn

huiskamer heeft geen televisie en de kamer wordt gedomineerd door een oude piano. "Hij is heel lang niet gestemd", zegt hij. "Maar ik speel er wel eens op". Dat is te zien want op de muziekhouder ligt een muziekblad met de tango Estampa Criolla van Surdel/Brancati en Rafaelli. "Ik vis ze wel eens op in een of andere antiquair".

Louis Lehmann kwam op achttienjarige leeftijd in contact met de Argentijnse tango. "Toen ik vier was wist ik al wat dat was want op de radio hoorde je wel eens die gruwelijke Duitse tango-imitaties. Ik had er geen hoge dunk van.

Eind jaren dertig kwam mijn vader, die zeeman was en op Buenos Aires voor, met een echte tangoplaat aanzetten. Zo'n oude 78 toeren. Gut, dacht ik toen ik het hoorde, dit heeft ritme".

Helaas raakte hij de tangoplaten van zijn vader in de oorlog allemaal kwijt. Maar de fascinatie voor de tango is hem bijgebleven, fascinatie voor culturele uitingen in het algemeen. Want alles wat met volksmuziek- en dans te maken heeft trekt Louis Lehmann. "Ik kan de Griekse *Kalamatiano* dansen en de Turkse *Zeimpekiko*. Maar ik heb ook ooit tango gedansd in mijn jonge jaren. In 1939 met een zijwaartse promenade zoals dat toen heette. Zo heb ik het nooit meer zien dansen".

Als tangofanatiekeling maakte hij een concert van Osvaldo Pugliese mee. "Dat was in 1989 in Rotterdam. Het orkest van Pugliese is mijn favoriet omdat de muziek zo voortreffelijk gespeeld wordt en het raakt je".

Eenmaal mocht Louis Lehmann Buenos Aires een bezoek brengen maar toen hij heeft niet kunnen genieten van de tango. "Dat was in 1986 en uitgerekend op dat moment was er een poging tot staatsgreep door een groep militairen die niet in het gevang wilde vanwege hun oorlogsmisdaden. Trouwens, ik heb geen tango gezien noch gehoord. Ik liep te zoeken maar er was niets te vinden. In een zijstraatje kwam ik een winkeltje tegen en achterin, achter een paneeltje, heb ik een cassettebandje met tangomuziek uit 1912 kunnen vinden".

Hoe anders is het nu in de Argentijnse hoofdstad waar tangomuziek- en dans aan de toeristen wordt aangeboden alsof het nooit weggeweest is. Het is het tweede exportprodukt, na rundvlees natuurlijk. Louis zal fijn doordansen, want nog steeds wordt hij gegrepen door de tango. En af en toe neuriet hij zijn tango's tijdens de les op de Academia.

Boven: Henny en Will in Palais de Glace, Buenos Aires. Onder: demonstratie in Buenos Aires. Rechts: danspaar op Plaza Dorrego. Foto's Henny en Will.

Het werk van L.Th. Lehmann

Louis Th. Lehmann (Rotterdam, 1920) bracht in 1940 tweedichtbundels uit. In de oorlog publiceerde hij nog twee bundels, waarna in 1947 reeds de Verzamelde Gedichten verschenen. Hij was toen 27. In 1948 verscheen Gedichten. Daarna duurde het zeven jaar voordat er weer nieuwe poëzie verscheen, en vervolgens weer zeven jaar voor Een steen voor Hermes (1962) er was. In '55 en in '64 publiceerde hij een roman. Als veertiger herwon Lehmann zijn productiviteit. Want in '63 en '66 verschenen ook Who's who in What land en Luxe. Voor eerstgenoemde bundel ontving hij zijn eerste, en nog altijd enige literaire onderscheiding, de Jan Campert-prijs.

Vervolgens publiceerde hij dertig jaar geen poëzie. Zelfs niet in bloemlezingen, want Lehmann bezigde het adagium: 'Gij zult niet bloemlezen!' In 1995 promoveerde hij als zeearcheoloog op De queeste naar de multireme. Theorieën uit Renaissance en Barok over antieke oorlogsschepen. Dat was een onderzoek naar de fantasieën over schepen met meer dan drie rijen roeiers boven elkaar. In 1996 begon er met Vluchtigesteden (en zo) voor de inmiddels 75-plusser een nieuwe periode. In 2000 werd zijn poëzie tot dan toe gebundeld, in Gedichten 1939-1998. Deze week verscheen Wat boven kwam, de opvolger van Toeschouw uit 2003. Eerder dit jaar kwam een dvd uit, De Rijpe Sterren, met composities van Lehmann, met Lehmann dansend en 14 op muziek gezette gedichten van Lehmann. Spinvis maakte met Simon Vinkenoog de Louis Lehmann Suite; dat nummer Staat op hun album JA!

Vooraf kijk ik in de gracht of ik een gedicht zie. Er zwemmen eenden rond. Een paar koeten peddelen op hun gemak. Maar er is geen 'Gracht-slag' gaande, zoals Louis Lehmann hem optekende, in zijn bundel Toeschouw uit 2003. In zijn deze week verschenen bundel Wat boven kwam schrijft Lehmann opnieuw over de eenden voor zijn deur. Het openingsgedicht definieert Lehmann dan ook: 'Van mij kan men zeggen / dat ik mij verlies / in kleinigheden. / Maar ook dat ik mij erin vind.' 'Zo is het', bast hij als ik hem ernaar vraag. 'Er zijn zaken die mensen van veel belang hechten, waar ik niet aan hecht, en er zijn zaken die men kleinigheden noemt, waar ik mij zeer mee vermaak.'

'Heb ik dat geschreven?'

De dichter Louis Th. Lehmann (86) over zijn weerzin tegen het schrijven

Louis Lehmann gaat al zo lang mee als literator dat hij zelfs Menno ter Braak nog heeft gesproken. Er waren lange periodes van stilte. Maar deze week verschijnt een nieuwe bundel.

Zijn scherpe blik voor 'bijzaken' en zijn sterk beeldende vermogen tillen zijn gedichten op boven de alledaagse notities die ze soms lijken. Lehmanns losse toon is verraderlijk. In een gedicht over een autorit door de mist vanuit Harlingen wordt de Afsluitdijk 'stok die de kaken/ van de Zuiderzee geopend houdt'. Het autolicht schijnt niet zelf, nee: 'Koplampen duwden wazige bundels van licht voort'. Dat zijn metaforen die je niet snel vergeet. Zo doet een goede dichter dat, zelfs al is hij zoals Lehmann net 86 geworden. Levende literatuurgeschiedenis is Lehmann, die in 1940 debuteerde, als twintigjarige. Aan zo iemand kun je nog vragen wat Menno ter Braak voor een man was. "Wel vriendelijk, afstandelijk, ik heb hem maar een paar keer ontmoet", antwoordt hij, om meteen te vervolgen met: "Vestdijk had de pest aan me!" Dat klinkt verwonderlijk. Vestdijk lanceerde de jonge Lehmann als nieuwe ster, door zijn debuut als het werk van een 'wonderkind' te onthalen. "Vestdijk schreef een hatelijk gedicht over mij", houdt Lehmann vol. Maar Lehmanns partner, Alida Beekhuis, kan het uitleggen. Zij is bij het gesprek aanwezig omdat het geheugen van Lehmann hem steeds vaker in de steek laat. "Dat was nadat jij een spottend gedichtje over hem had geschreven", zegt ze. "O ja", zegt Lehmann, "maar dat was helemaal niet kwaad bedoeld!"

Potige kerel

Lichamelijk is Lehmann in orde, afgezien van wat reumatische ongemakken. In de oude man is nog de potige kerel zichtbaar, die in de jaren zestig op een feestje de veel jongere schilder Willem van Malsen met den klap tegen de straatstenen sloeg. Zijn ogen mogen soms dichtzakken, hij spreekt zijn welgevormde zinnen nog met onaangetast deftige, bijna plechtige dictie. Maar geregeld bekent hij: "Ik weet het niet meer". Of hij antwoordt niet, en begint aan een anekdote die hem invalt. Bij vragen over dichtregels zegt hij: "Heb ik dat geschreven?" - zelfs als het over zijn nieuwe bundel gaat. Dan leest hij zijn eigen gedicht even snel, en lacht dan instemmend om de gekkigheid en ironie waar zijn werk vol mee zit. In wezen is er weinig veranderd. Veertig jaar geleden moesten zijn interviewen Bernlef en K. Schippers hem ook al eerst zijn eigen gedicht laten lezen, omdat hij zijn werk nooit teruglas. Hij geneerde zieh ervoor. Dat typeert de ambivalente houding van Lehmann ten opzichte van het dichterschap. Hij had een ontzettende hekel aan schrijven, zei hij in 1964: "Ik zou er zo graag mee ophouden." Na de bundel Luxe (1966) leek hij ook echt gestopt te zijn, dertig jaar lang. Pas in 1996, een jaar na zijn promotie als zeearcheoloog (op zijn 75ste), verscheen er weer een bundel. Maar, zegt Beekhuis, Louis schreef wel degelijk veel, maar publiceerde dat alleen niet. Nu is er de derde bundel in tien jaar. Is het plezier terug? "Het plezier niet. Maar als ik een idee heb vind ik het zonde om het niet op te

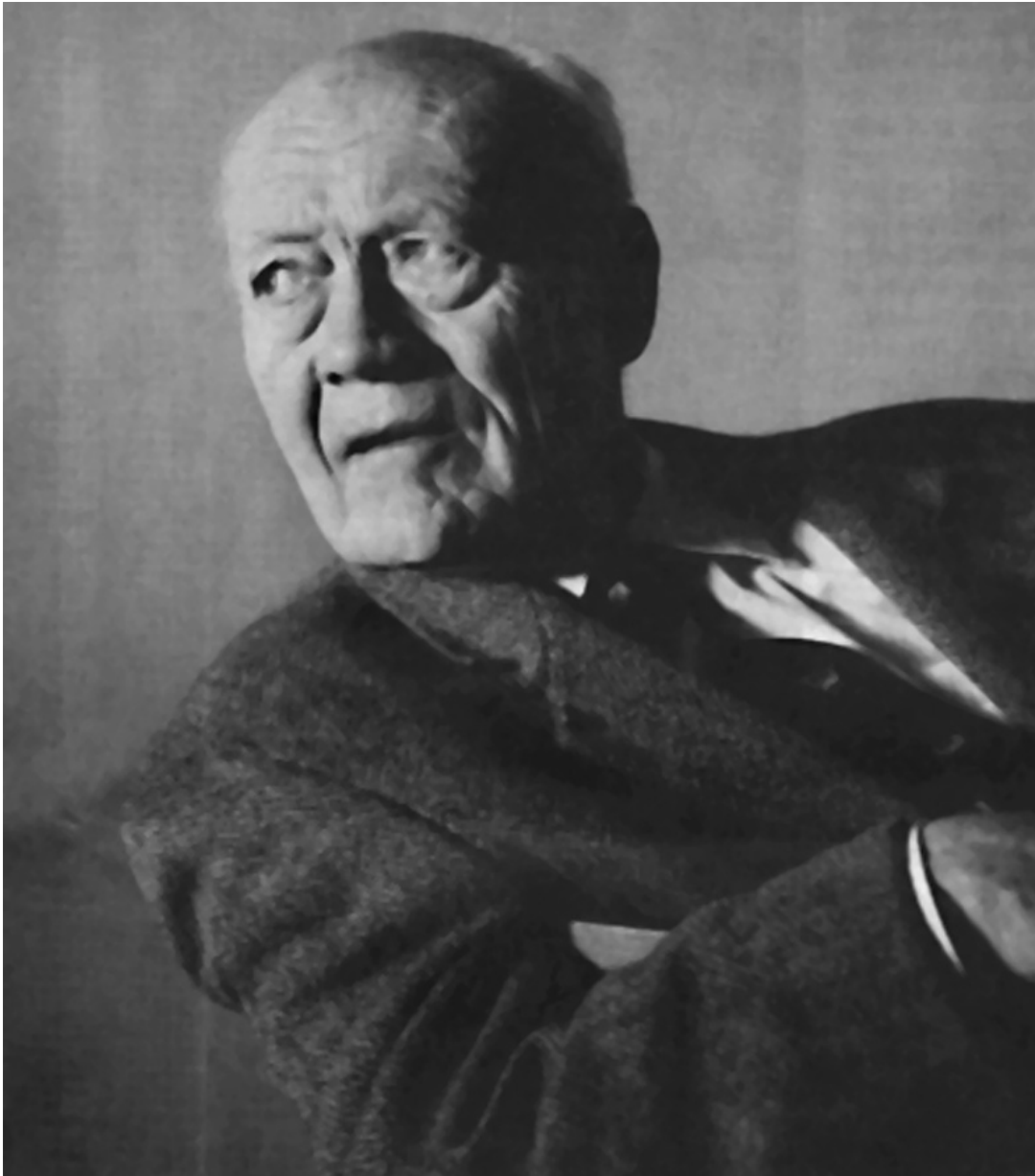
schrijven. Het gaat vanzelf." Maar een idee is nog geen gedicht. "Nee, ik moet het ordenen. Dat is een klein talentje van me. Dat onderhoud ik wel."

In een bizar gedicht als 'Zilla en Kornochel' over een vrouw die roem en rijkdom vergaart met haar krokodillenact - heeft hij beslist lol. Het gedicht bevat een karakteristiek narrig Lehmann-rijm: 'Glamour / haal je beslist niet uit een emmer.' Lehmann: "Het is een scherts-gedicht. Als ik dat maak, zit ik wel te lachen." Indertijd voelde Lehmann zich in de hoek gedrukt van de dichter die van het schrijven moest kunnen leven. Hij klaagde dat hij werkloos was en bij sollicitatiegesprekken hoorde: "Maar u bent toch schrijver." Voor het geld, met forse tegenzin, schreef hij recensies en vertaalde proza en toneel. "Schrijven is geen vak", vindt hij. In zijn vorige bundel schreef hij: 'Poëzie scheert langs alles/ wat mensen aangaat/ en raakt niets.' "Ja, dat is heel cru. W.H. Auden schreef 'For poetry makes nothing happen', in een rouwgedicht over W.B. Yeats. Dat bedoel ik ook."

Ademen

Als jongen wilde hij schilder worden. Totdat hij zich op zijn achttiende afvroeg wat hij wilde schilderen en het niet wist. Later heeft hij veel gecomponeerd. "Muziek en dans zijn mijn grote liefdes." Met literatuur is het anders. "Lezen gaat als ademen. Als men een boek voor zich heeft, dan leest men."

Een constante in Lehmanns veelkantige oeuvre zijn nonsensicale gedichten. Zo staat in Toeschouw een gedicht bestaande uit vier-

regelige onzinversjes op vrouwen, getiteld 'A dream of fair women in clerihews'. Ze gaan zo: 'Virginia Eupt / zong jeupt, jeupt, jeupt, jeupt. / Dat was, zei zij, / wat de nachtegaal zei.' 'A dream of fair women' is een gedicht van Tennyson, maar de versvorm clerihew is in Nederland minder bekend. Zoals steeds geef ik Lehmann mijn exemplaar om het gedicht te lezen en hij legt uit: „De clerihew is voor wie de limerick te moeilijk is.”

En voor ik mijn bundel kan terug nemen, zwiept hij hem door de kamer naar me toe. Ik zeg dat hij gerust met mijn boeken mag gooien, waarop hij vertelt: „Ik heb ooit een stukje willen schrijven over het op de juiste wijze gooien van boeken. Geef hem nog eens.” Hij neemt mijn bundel opnieuw aan. “Het moet zo, met de rug van het boek naar de ander toe, hand over de rug en dan naar buiten draaiend een vlakke worp.” En weer zwiept hij de bundel als een discus door de kamer.

Met satanisch plezier wijdt Lehmann zich ook aan het hekeldicht. Vooral architecten moeten het ontgelden. In Toeschouw wordt hun vernieuwingsdrang vergeleken met die van de Taliban. In zijn nieuwe bundel neemt

hij ook ouders op de korrel. Het gedicht 'Baby' becommentarieert de wens tot voortplanting. Kinderen worden geschapen als 'speelgoed- beesf en later maken ze uit wraak zelf kinderen. „Het machtsvertoon dat ouders menen tentoon te moeten spreiden, vind ik maar niks”, zegt Lehmann. “Omdat de baby's de zwakkeren zijn.” Zijn ouders kwellers, 'tortureerders' in het gedicht? „Soms wel ja.”

Een ander gedicht luidt: 'Tegen de regels / van het correcte voelen / mis ik mijn vooroorlogse speelgoed / meer dan mijn dode ouders.' „Ik had prachtige treinen, met veel rails. Ik heb nooit een elektrische gehad, die kwamen toen net op, altijd opwindtreinen.” Het gedicht is niet bal- dadig bedoeld. Hij noemt het beschreven gevoel 'raadselachtig'. “Mijn vader was zeeman. Die was meestal weg. Er waren veel echtelijke ruzies. Dat was heel naar. Het heeft mij ook angst voor de maatschappij gegeven.” Zoals hij in 'Baby' schrijft: 'Eigen angst wordt nooit geheel vergeten / en wat er boven komt is lust tot wraak.'

Beekhuis: “Voor zover ik het begrepen heb, ging een deel van de ruzies over Louis. Zijn moeder vond het prachtig dat hij thuis was, en las en literair sprak. Maar als zijn vader

thuis kwam, wilde hij een flinke jongen van Louis maken.”

Voelde Lehmann zich beter thuis in de literaire wereld? “Er is geen literaire wereld”, zegt hij met stemverheffing. “Men woont niet in de literatuur. Men kent enige schrijvers, maar dat vormt geen wereld. Terwijl je als kind ten prooi aan je ouders bent.” Beekhuis: “Het kan best zijn dat zijn ambivalente houding tegenover schrijven voortkomt uit de tweespalt tussen zijn ouders.” Lehmann zucht licht, alsof hij er niet aan wil: “Ja.”

Dichters schrijven over de dood. Bij oude dichters, komt dat hoe dan ook beklemmender over. Lehmann danst ogenschijnlijk vrolijk om het onderwerp heen in het gedichtje 'Dood': 'Als ik voor het laatst / in slaap zal vallen, / hoop ik dat ik net / zal denken aan iets anders.' Dat suggereert niet, zegt hij, dat de dood hem eigenlijk continu door het hoofd speelt. “Ik denk niet zoveel aan de dood, maar het is een omnipresente mogelijkheid. Ik heb een reddende, tijdelijke vergeetkracht, zoals de meeste mensen.”

L. Th. Lehmann: Wat boven kwam. De Bezige Bij, 64 blz. € 15,-

Louis Lehmann moest discjockey worden, er zat niets anders op...

Zelfs de mariachi gaan ervan huilen

Door Anton de Goede

Toen de dichter Louis Lehmann (1920) elf jaar geleden met zijn radiopraatjes over muziek begon, kon hij niet bevroeden dat het er in totaal zo'n 450 zouden worden. Van de programma's zijn er nu meer dan veertig getranscribeerd, bewerkt, gebundeld en uitgegeven door **de Gouden Reaal** uit Amsterdam.

Achter die uitgeversnaam verschuilt zich Lehmanns partner Alida Beekhuis, die besloot om het muziekboekje zelf te brengen nadat uitgever Laurens van Krevelen de teksten 'te lapidair' had genoemd, terwijl die in 2005 nog zo prachtig Lehmanns 'De tewaterlating van een theorie' had gebracht in de reeks Brumes Blondes. Lapidair? Ach, in het nu ver-

Wim Noordhoek:
'Van eigentijds Afrikaans tot renaissance, van ragtime tot habanera, klassiek, jazz, pop: er zijn geen grenzen bij Louis.'

schenen boekje lezen we bijvoorbeeld: 'Dit wordt een uitzending van een van de Mexicaanse mariachi orkesten. Daar ben ik bijzonder op gesteld, en een van de redenen is dat men daar de violen, vooral in meervoud, niet gebruikt om smeltende effecten à la André Kostolanetz te

bereiken, maar in de wetenschap dat ze, mits in voldoende kwantiteit, even hard kunnen snerpen als trompetten. En dan de Mexicaanse liederen. Over het 'folklore'-karakter van deze muziek hoeft men zich niet veel illusies te maken: deze liederen die de mariachi spelen zijn een bloeiende popindustrie. Ik heb hier een plaat, of liever een cassette van Jorge Negrete, een zanger met een zeer behoorlijke stem die in Mexico erg beroemd is en in vele films is opgetreden. Dit genre muziek vereist dat de zanger zich in vele liederen als de bard met zijn pistolen en zijn met zilver geborduurde hoed presenteert. Dat is dan de beroemde 'charro' hoed die een staagje heeft naar de bol, opdat de voorkant met de zeer brede rand omhoog blijft staan.' En even later vervolgt Lehmann: 'En dan is er steeds die virtueuze dosering van de triestheid. Zelfs de mariachi gaan er van huilen. De mariachi

worden stil en het glas valt uit mijn hand zonder dat ik het merk. Wie zich nog illusies maakt over voordelen van een zuidelijk temperament wil ik erbij zeggen dat in vele mariachiliederden het geld genoemd wordt en een

Schrijver Louis Lehmann (Foto Roeland Fossen)

rol speelt, el dinero, U kunt het herkennen.'

Hoe werd Louis Lehmann in 1995 programmamaker? Lehmann zelf zegt kortweg: 'Ik werd ervoor gevraagd.' En dat antwoord brengt ons bij

worden stil en het glas valt uit mijn hand zonder dat ik het merk. Wie zich nog illusies maakt over voordelen van een zuidelijk temperament wil ik erbij zeggen dat in vele mariachiliederden het geld genoemd wordt en een

rol speelt, el dinero, U kunt het herkennen.'

Hoe werd Louis Lehmann in 1995 programmamaker? Lehmann zelf zegt kortweg: 'Ik werd ervoor gevraagd.' En dat antwoord brengt ons bij

Wim Noordhoek van de VPRO. Noordhoek: 'Ik heb het in de tijd dat Louis van de poëzie niets meer wilde weten, en er zelfs niet meer over wilde praten met hem veel over muziek gehad. Allereerst liet ik, eind jaren '80, zijn composities door Guus Janssen spelen. Weldra worden deze en andere composities trouwens ook als partituur uitgegeven. Geïnteresseerden moeten dat maar aan Alida vragen. Ik zei: "Louis, er zit niet anders op, je moet disc-jockey worden." Bijzonder aan hem is ten eerste dat hij zelf speelt, leest en componeert, zodat hij andermans werk goed kan beoordelen, en verder is zijn werkelijk all-round muziekkennis uniek. Van eigentijds Afrikaans tot renaissance, van ragtime tot habanera etc. Klassiek, jazz, pop, etnisch, folk, er zijn geen grenzen bij Louis. Wanneer hij geen plaat had van interessante bladmuziek speelde hij het thuis zelf op cassette voor de uitzending.'

Is het allemaal niet een beetje veel? Lehmann zegt ook al dat hij zichzelf bij zijn muziekkeuze geen enkele beperking heeft opgelegd. Welke accenten zijn er toch te melden?

Noordhoek: 'Werkerend is Latijns-Amerika. Zijn vader was stuurman op de grote vaart, en bracht platen mee uit Argentinië en Brazilië, en kon ook tapdansen.

Louis danste ook, tot op hoge leeftijd. Toen hij niet meer dansen kon kreeg hij een depressie, die goddank is overgegaan.'

Aan alles komt een einde, zelfs aan depressies. En aan zijn radiatorboekje.

'Louis was onze oudste disc-jockey. Met het stoppen van zijn rubriek verdween een ongelooflijke muzikale eruditie van de radio. Ik heb veel van hem geleerd. Onder meer dat je

met muzikale intelligentie dwars door de genres heen kunt gaan. Alles heeft met alles te maken.'

Welke uitzending van hem zal je nooit vergeten?

'Onvergetelijk is die over natte en droge muziek, een onderscheid dat ik niemand ooit heb horen maken. Ik vraag me inmiddels regelmatig af als ik iets hoor: is dat nu nat of droog? In het boekje dat op de Beurs verkrijg-

baar is is de tekst ervan afgedrukt.'

Bij Alida Beekhuis dus van de Gouden Reaal. Waarover zij vertelt:

'Een aantrekkelijke tekst, een PC met daarop een grafisch programma, een redelijke printer en een boekbindcursus. Dat is alles wat nodig is om een mini uitgeverijtje te beginnen. René en ik stichtten zo de Gouden Reaal, nu zo'n 10 jaar geleden.

Omdat één boekje maken al gauw drie kwartier kost, was de oplage altijd eerst klein. Van één boekje Herinneringen van een honderdjarige heb ik er zo'n vijftig gemaakt, maar verder bleef de oplage beneden de 15 en eigenlijk produceerden wij altijd alleen op aanvraag. Een CD is er niet bij, maar wel een precieze verwijzing naar hetzelfde archief van de VPRO-radio op

L.Th. Lehmann

L.Th. Lehmann (Overschie, 1920) is schrijver en archeoloog. Onlangs verschenen zijn dichtbundel *Wat boven kwam* en zijn VPRO-radiopraatjes *De muziek van Louis Lehmann*, uitgebracht door zijn geliefde Alida Beekhuis.

Wat is uw huidige gemoedstoestand?

Afwachtend over hoelang ik nog zal leven.

Wie zijn uw helden?

Ik heb niet zoveel met helden. In mijn jeugd bewonderde ik de dichters Slauerhoff en Marsman. Ik heb hen zelfs geïmiteerd. Nu vind ik Anneke

Brassinga de beste dichter van Nederland, omdat je je iets bij haar gedichten kunt voorstellen.

Aan wie ergert u zich?

Ik hoor dagelijks op de radio mensen met wie ik het volstrekt oneens ben. Met name VVD'ers.

Lijkt u op uw moeder?

Waarschijnlijk wel. Zij was nog-

al bang aangelegd en zelf ben ik ook bang voor alles.

Wat is uw grootste angst?

Dood te gaan.

Wat zijn uw dagdromen?

Voor een deel bestaan die uit seks. En ik wou dat reizen makkelijker zou gaan.

Bidt u weleens?

Godsdienst is me geheel vreemd.

Bent u aantrekkelijk?

Dat moeten anderen zeggen. Als ik in de spiegel kijk, denk ik: het ziet er niet te gek uit, al wou ik dat ik mijn haar nog had.

Bent u monogaam?

Ja, praktisch wel, maar in mijn fantasie natuurlijk niet altijd.

Wanneer heeft u voor het laatst gehuild?

Alida zegt dat ik weleens huil bij een lied met een ontroerende tekst, maar dat herken ik niet zo.

Lijkt u op uw vrienden?

Ik heb geen vrienden meer, ze zijn dood. De fotograaf Emile van Moerkerken en ik konden goed lachen en converseren met elkaar.

Hoe moedig bent u?

Helemaal niet. Er is ook nog nooit iets ergs gebeurd waar ik bij was.

Van wie heeft u het meest geleerd?

Tempelman, mijn leraar Frans op de HBS. Hij heeft me uitstekend Frans bijgebracht en inzicht gegeven in veel culturele verschijnselen.

Wat is uw grootste ondeugd?

Luiheid.

Wanneer was u het gelukkigst?

Ik herinner me dat ik voor een archeologische expeditie op een schip was met Turkse studentes die de hele tijd de zee indoken. Een erg prettige toestand.

Welke eigenschap waardeert u in een man?

Intelligentie.

Welke eigenschap waardeert u in een vrouw?

Intelligentie.

Wat zou u aan uzelf willen veranderen?

Mijn rechterbeen, dat heeft arrose. Ik moet oefeningen doen maar ik ben slecht in routine.

Hoe ontspant u zich?

Als ik spanning voel, wacht ik tot het overgaat. En muziek raken is heel belangrijk voor mij.

Wie is uw grootste liefde?

Alida.

Van wie houdt u het meest?

M'n Alida.

Wat beschouwt u als uw grootste mislukking?

Dat ik nooit een positie heb gehad in mijn werkelijke vak, de scheepsarcheologie. Ik bezet te weinig sociale vaardigheden voor de wetenschappelijke wereld. Erkenning in de literaire wereld kon me nooit zo schelen die vond ik niet zo amusant.

Gelooft u in God?

Indien God bestaat, moet hij zich maar eens bekendmaken. Anders is hij toch bijzonder onbeleefd.

Welk leed heeft u anderen berokkend?

Ik had een vriendin, Meryl, en zij wilde vier kinderen van me. Toen heb ik het tot haar verdriet meteen uitgemaakt. Voor kinderen stond ik destijds financieel veel te wankel en ik heb ze emotioneel ook nooit aangekund.

Wat is de beste plek om te wonen?

Een huis in Amsterdam zonder burengerucht.

Wie hoopt u nooit meer terug te zien?

De mensen die ik heb verfoeid zijn meestal dood.

Hoe is ongeluk te vermijden?

Goed uitkijken op straat dat je niet wordt overreden.

Wat is uw devies?

Niet liegen. |